

منتظران و ناهنجاری‌های آخرالزمان

در عصر غیبت، ناهنجاری‌های بسیاری در جامعه ایجاد می‌شود که با اعتقادات فرد منتظر در تضاد جدی قرار دارد. برخی از ناهنجاری‌ها عبارتند از: وجود استبداد در جامعه، گسترش فساد اخلاقی، شیوع ظلم و ستم، جنگ و فتنه، ناامنی، هرج و مرج و بی‌نظمی، عدم ارتباط صمیمی میان مسلمانان، تظاهر به دین‌داری و دین‌فروشی و افزایش فقر و گرسنگی. اینک به برخی از بیماری‌های جامعه آن عصر اشاره می‌گردد.

ستیز با ناهنجاری‌های جامعه موجود

جامعه همیشه در آرامش و انتظام سازمان‌ها، نهادها و افراد قرار ندارد، بلکه در درون هر جامعه‌ای تضادها و کشمکش‌هایی به چشم می‌خورد. اعضای جامعه با باورها، نگرش‌ها و فرهنگ‌های متفاوت با هنجارهای رایج جامعه برخورد می‌کنند؛ برخی از آنان با ارزش‌ها و هنجارها هم‌نوایی نشان می‌دهند و در این صورت تعارض و تضاد پیش نخواهد آمد، اما در پاره‌ای از اوقات، عضو جامعه هنجارهای جامعه را در تضاد با باورها و احساسات و نگرش‌های خود تلقی می‌کند، که در این صورت تضاد و ناسازگاری پدید خواهد آمد.

در عصر غیبت، ناهنجاری‌های بسیاری در جامعه ایجاد می‌شود که با اعتقادات فرد منتظر در تضاد جدی قرار دارد. برخی از ناهنجاری‌ها عبارتند از:

وجود استبداد در جامعه، گسترش فساد اخلاقی، شیوع ظلم و ستم، جنگ و فتنه، ناامنی، هرج و مرج و بی‌نظمی، عدم ارتباط صمیمی میان مسلمانان، تظاهر به دین‌داری و دین‌فروشی و افزایش فقر و گرسنگی. اینک به برخی از بیماری‌های جامعه آن عصر اشاره می‌گردد.

رسول گرامی اسلام (ص) فرمودند: «در آخرالزمان بلای شدیدی که سخت‌تر از آن شنیده نشده باشد، از سوی فرمانروایان اسلامی بر امت من وارد خواهد شد، به گونه‌ای که وسعت زمین بر آنان تنگ خواهد گشت و زمین از بیداد و ستم لبریز گردد، چندان که مؤمن پناهگاهی برای رهایی از ستم نمی‌یابد.»¹

پیامبر اسلام (ص) می‌فرماید: «سوگند به آنکه جان محمد (ص) در دست اوست این امت از بین نمی‌روند تا آنکه مرد بر سر راه زنان می‌ایستد و چون شیر درنده‌ای به آنان تجاوز می‌کند. بهترین آن مردم کسی است که می‌گوید: ای کاش او را پشت دیوار پنهان می‌کردی و در ملا عام این عمل را انجام نمی‌دادی.»²

رسول خدا (ص) فرمود: «ظهور مهدی (ع) هنگامی خواهد بود که دنیا آشفته و آکنده از هرج و مرج گردد و گروهی به گروه دیگر یورش برند. نه بزرگ به کوچک رحم کند و نه نیرومند به ضعیف ترحم نماید. در چنین هنگامی خداوند به او اجازه قیام می‌دهد.»³

موارد بسیار دیگری نیز وجود دارد که در روایات اسلامی به تفصیل بیان شده است. در چنین وضعیتی انسانی که در انتظار مهدی آل محمد (ص) به سر می‌برد و آرزوی دیدار و حکومت او را در دل می‌پروراند، به این‌گونه ناهنجاری‌ها اعتراض می‌کند و با آنها به ستیز مشغول می‌شود. انسان منتظر در مقابل چنین ناهنجاری‌ها و کجروی‌های اجتماعی هرگز سکوت نخواهد کرد، زیرا سکوت به معنای رضایت یا بی‌تفاوتی نسبت به وضع موجود است؛ او از درون و برون با چنین انحرافات اجتماعی به شدت در حال ستیز و تضاد به سر می‌برد.

کنترل اجتماعی بر ناهنجاری‌های اجتماعی

در این مرحله، انسان منتظر با آگاهی از ناهنجاری‌های اجتماعی در تلاش برای کنترل اوضاع اجتماعی و کاهش و ریشه‌کن کردن فساد و کجروی بر می‌آید. جامعه‌شناسان، کنترل یا نظارت اجتماعی را فرایندی می‌دانند که از طریق آن در یک گروه یا جامعه نحوه هم‌سازی با هنجارها و الگوهای رفتاری استنتاج می‌شود.⁴ هر انسانی دارای مسئولیت است و اولین ناظر رفتار شخصیت وجدان اخلاقی اوست، ولی چون انسان‌ها در میان سایر هم‌نوعان خود زندگی می‌کنند، زیر نظر خانواده، محله، دوستان، همکاران و سازمان‌های رسمی و قضایی قرار دارند. البته روشن است دو مکانیسم رسمی و غیررسمی جامعه بر رفتارها و هنجارها نظارت می‌کند. انسان منتظر وظیفه خود می‌داند که بر هنجارهای اجتماعی نظارت کند و نگذارد هنجارها و معیارهای زندگی تغییر کند. این مکانیسم کنترلی به صورت نص، خیرخواهی، امر به معروف و نهی از منکر، شکل اجرایی به خود می‌گیرد. قرآن کریم در مورد نظارت اجتماعی بر هنجارهای جامعه می‌فرماید:

«ولتكن منكم اُمَّتٌ يَدْعُونَ اِلَى الْخَيْرِ وَ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ يَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ اُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ»⁵؛ باید که از میان شما گروهی باشند که به خیر دعوت کنند و امر به معروف و نهی از منکر کنند. اینان رستگارانند.»

روشن است که ضرورت کنترل اجتماعی برای حفظ ارزش‌ها و هنجارها در جامعه، امری عقلی بوده و شرع مقدس نیز آن را مورد تأکید قرار داده است. امام باقر (ع) در مورد کارکردهای اجتماعی امر به معروف و نهی از منکر چنین فرموده است:

«امر به معروف و نهی از منکر فرضیه بزرگ الهی است که بقیه فرائض با آنها برپا، راه‌ها امن، کسب و کار مردم حلال و حقوق افراد تأمین، زمین‌ها آباد و از دشمنان انتقام گرفته می‌شود و در پرتو آن همه کارها رو به راه می‌گردد.»⁶

مؤمن در چنین دورانی، منتظر محقق ساختن آرمان‌های مهدوی است و یکی از مهم‌ترین آرمان‌های او رفع فساد، ظلم و تبعیض است. انسان منتظر با خودآگاهی از چنین اهدافی ضمن خودسازی، تهذیب نفس و امر و نهی خویشتن به جامعه نظر می‌افکند و هنگامی که ناهنجاری‌هایی را مشاهده می‌کند با درک وظیفه خطیر امر به معروف و نهی از منکر مشفقانه به اصلاح خویش اقدام می‌کند و از هیچ تلاشی در این زمینه فروگذار نخواهد کرد.

انسان منتظر با اتحاد روحی و هماهنگی درونی با ارزش‌های مهدوی که همانا تطهیر زمین از آلودگی‌ها و رفع انواع ظلم و ستم‌هاست با تلاش‌های فردی و گروهی وظیفه خود می‌داند که در جهت پیشگیری و درمان ناهنجاری‌های جامعه قدم بردارد. این‌گونه است که می‌تواند انحرافات اجتماعی را درمان کند.

اصلاح اجتماعی جامعه منتظر

انسان منتظر پس از ستیز و کنترل اجتماعی ناهنجاری‌ها در آخرین گام به اصلاح جامعه می‌پردازد.

مقصود از اصلاح در عرف علوم اجتماعی، نوعی تغییر اجتماعی در وضع موجود است؛ به طوری که چارچوب نظام اجتماعی تغییر پیدا نکند، ولی اگر تمامی زیربنایها و بنیان‌های اساسی جامعه دگرگون شود به آن انقلاب گفته می‌شود.

آلن بیرو در شرح مفهوم «اصلاح» می‌نویسد: «واژه‌ای است جدید که یک ایدئولوژی و یا یک طرز تلقی سیاسی را مشخص می‌دارد. اصلاح‌طلبی اعتقادی است مبنی بر اینکه جامعه با دگرگونی‌های سطحی و تدریجی و همچنین با تصحیحی بطنی و پی‌درپی رو به بهبود می‌رود، بدون اینکه ساخت‌های اساسی مربوط به نظم مستقر، مورد تردید قرار گیرند.»⁷ البته این واژه در اصلاح تعدیلی و اصلاح ساختاری نیز به کار رفته است و در این مقاله درمان و بهبود ناهنجاری‌های اجتماعی از نوع تعدیلی و ساختاری مورد نظر است.

گفتنی است که اصلاحات اجتماعی بر دو قسم است: یکی اصلاحات تعادلی که ریشه‌های بروز مشکل را از میان نمی‌برد و مصلحان اجتماعی به برقراری تعادل قناعت می‌کنند، دیگری اصلاحات ساختاری است که در این صورت دگرگونی در ارزش‌ها، امتیازات، رفتارها و نظام‌ها مطرح است و حیطة کار فقط به عرضه یک برنامه یا سیاست جدید منجر نمی‌شود.⁸

اقداماتی که مؤمن منتظر درباره اصلاحات تعادلی انجام می‌دهد، عبارتند از: تلاش برای برقراری عبادات دینی، معاملات حلال، روابط اجتماعی با مردم، جلوگیری از ناهنجاری‌های اجتماعی نظیر سرقت، تعدی به حقوق دیگران، زنا و اعمال منافی با عفت در جامعه، عمل به دستورات اجتماعی و فردی شریعت، احترام به مقدسات دینی و ...

اما اقداماتی که مؤمن منتظر درباره اصلاحات ساختاری انجام می‌دهد، زمینه‌چینی برای انقلاب عظیم جهانی امام مهدی(ع) است؛ یعنی نقد ساختارهای تبعیض‌آمیز در جامعه، مبارزه با ظلم و بی‌عدالتی، ستیز با نابرابری‌های ظالمانه اجتماعی، در هم شکستن ساختار سیاسی - اجتماعی استبداد و استعمار، نفی سلطه جهانی و مبارزه قاطعانه با فرآیند جهانی‌سازی قدرتهای جهانی و تعاون، همکاری و حمایت از مستضعفان در مقابل مستکبران و زورمداران عالم.

همة اقدامات بزرگ یادشده، یک شرط اساسی دارد و آن ایجاد نوعی خودآگاهی سیاسی و اجتماعی در میان توده‌های مردم است که می‌بایست همراه با تبلیغات دینی در سطحی باشد که ملت‌های مسلمان و مردم همه جهان را فراگیرد تا زمینه‌چینی برای اصلاحات ساختاری در بعد ناهنجاری‌های اجتماعی انجام گیرد. پیامبر اکرم(ص) وعده می‌کند که مردمانی از مشرق زمین، زمین را برای اصلاحات اجتماعی مهدوی فراهم می‌کنند: «یخرج اناسٌ من المشرق فیوطنون للمهدیّ یعنی سلطانه؛ مردمی از مشرق زمین به پا خیزند و زمین را برای برپایی حکومت مهدی آماده سازند.»⁹

ماهنامه موعود شماره 95

پی‌نوشت‌ها:

1. مستدرک حاکم، ج 4، ص 65 مقد الله، ص 43.
2. مجمع الزوائد، ج 7، ص 217.
3. طیبسی، چشم‌اندازی از حکومت مهدی، ص 37.
4. محسنی، مقدمات جامعه‌شناسی، ص 326.
5. سورة آل عمران (3)، آیه 104.
6. وسائل الشیعه، ج 11، ص 395.
7. آلن بیرو، فرهنگ علوم اجتماعی، ص 319.
8. محسنی، مقدمات جامعه‌شناسی، ص 329.
9. صافی گلپایگانی، منتخب الاثر فی الامام الثاني عشر(ع)، ص 304.

محمد رضا ضمیری